

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Ігор Григорович Алексєєнко

Доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, трудового та
господарського права,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: alexeenko@ua.fm

Андрій Андрійович Шуліка

Доктор політичних наук,
професор кафедри політології,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: andddriysm@gmail.com

Ihor Hryhorovych Alekseenko

Doctor of political sciences, professor,
The Head of civil, economic and
labor law department,
Oles Honchar Dnipro National University,
Dnipro, Gagarina Ave., 72, Dnipro, 49010,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1793-4072>

Andriy Andriiovych Shulika

Doctor of Political Sciences,
Associate Professor of the Department of Politology,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7250-0026>

УДК 329:058

**ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ВИБІР ДОСЛІДНИКА-ПОЛІТОЛОГА:
ЛІБЕРАЛЬНА, ПОСТМОДЕРНА ТА СИНЕРГЕТИЧНА АЛЬТЕРНАТИВИ**

Received 20 March 2022; revised 28 April 2022; accepted 10 May 2022

DOI: 10.15421/352207

Анотація

Стаття присвячена вивченню сучасної ситуації політичного пізнання, в якій великого значення набувають ситуативні характеристики та вимоги, що визначають саму можливість специфічної фахової наукової новизни в теоретичному або прикладному аспекті. Мета дослідження – виявлення особливостей парадигмального вибору дослідника-політолога в межах ліберальної, постмодерної та синергетичної альтернатив. Охарактеризовано інтерпретації учасників політичної діяльності, яка регламентується їх комунікативною компетенцією, а також самою будовою технологічної системи процедури та функції якої обмежують довільність врахування альтернатив та позицій, які висловлюються громадянами. Було підкреслено, що потреба у «новій» революції свідомості підкреслюється у новій ліберальній філософії на основі аналізу технологічного комунікаційного характеру трансляції інформації у суспільстві. Проаналізовано ліберальну теорію як одну з небагатьох політичних течій, яка акцентує увагу на необхідності компетентності громадян та раціонально-критичного ставлення ними до політичної дійсності. Розкрито значення постмодерного та синергійного образів політичного світу, які забезпечують повноту демократичного політичного світосприйняття як на буденному, так і фахово-експертному і дослідному рівнях. З'ясовано, що евристичний потенціал у політичному дослідженні виходить за межі стандартного тлумачення. Розкрито, що евристичність висновків та рекомендацій у політичних науках пов'язана передусім з можливістю появи нових валідних тез та положень, вартих демократичного обговорення. Доведено, що традиція наукового пошуку, завдяки якій в окремих країнах передусім постсоціалістичних, поява нових наукових результатів у політичних та інших суспільних науках може спостерігатися лише на основі зміни генерації вчених. Встановлено, що нормативна та бажана складова політичного світу перебуває на полюсі ліберальної демократії, в рамках якої розвивається менше частина держав сучасного світу. Припущено, що егалітарний або соціальний лібералізм є перспективами, які відкривають інноваційний потенціал політичної істини як чинника обґрунтування політичних програм і концепцій і, врешті, стратегічних рішень у політиці демократичних урядів. Встановлено, що парадигмальний вибір дослідника-політолога залежить від його/її спроможності спрогнозувати мінливість тих або інших понять або категорій. Зроблено висновок, що експертиза політичної істини

передбачає вміння кожного політичного теоретика розгорнути і сформулювати свою концепцію відповідно до конвенційного розуміння істини.

Ключові слова: парадигмальний вибір, дослідний пошук, ліберальна теорія, політичний постмодерн, синергетика, політична епістема.

**The paradigmatic choice of a researcher-political scientist:
liberal, postmodern and synergistic alternatives**

Abstract

The article is devoted to the study of the current situation of political knowledge, in which situational characteristics and requirements that determine the very possibility of a specific professional scientific novelty in a theoretical or applied aspect acquire great importance. The purpose of the study is to reveal the peculiarities of the paradigmatic choice of a political scientist within the framework of liberal, postmodern and synergistic alternatives. The interpretations of the participants of political activity are characterized, which is regulated by their communicative competence, as well as the very structure of the technological system, the procedure and functions of which limit the arbitrariness of taking into account alternatives and positions expressed by citizens. It was emphasized that the need for a "new" revolution of consciousness is emphasized in the new liberal philosophy based on the analysis of the technological communication nature of information transmission in society. Liberal theory is analyzed as one of the few political currents that emphasizes the need for citizens' competence and their rational-critical attitude to political reality. The importance of postmodern and synergistic images of the political world, which ensure the completeness of the democratic political worldview both at the everyday, professional-expert and research levels, is revealed. It has been found that the heuristic potential in political research goes beyond standard interpretation. It is revealed that the heuristic nature of conclusions and recommendations in political sciences is primarily related to the possibility of the emergence of new valid theses and provisions worthy of democratic discussion. It has been proven that the tradition of scientific research, thanks to which in some countries, primarily post-socialist countries, the emergence of new scientific results in political and other social sciences can be observed only on the basis of a change in the generation of scientists. It has been established that the normative and desired component of the political world is at the pole of liberal democracy, within which less part of the states of the modern world are developing. It is assumed that egalitarian or social liberalism are perspectives that reveal the innovative potential of political truth as a factor in substantiating political programs and concepts and, ultimately, strategic decisions in the politics of democratic governments. It has been established that the paradigmatic choice of a political scientist depends on his/her ability to predict the variability of certain concepts or categories. It is concluded that the examination of political truth involves the ability of each political theorist to develop and formulate his concept in accordance with the conventional understanding of truth.

Key words: paradigmatic choice, experimental search, liberal theory, political postmodernism, synergetics, political episteme.

Постановка проблеми.

Подолання невизначеності у кінцевому результаті політичних дій на концептуальному рівні вирішується за рахунок міждисциплінарного наукового пошуку. Епістемологічний раціоналізм, пов'язаний з класичною теорією пізнання, використовує досягнення психологічної когнітивістики для уточнення суб'єктивних параметрів людського пізнання та його чинників. Також у сучасній ситуації політичного пізнання великого значення набувають ситуативні характеристики та вимоги, які визначають саму можливість контекстуальної згадки політичної істини у теоретичному, або прикладному аспекті. Істинність або хиб-

ність певних концептуальних положень вимірюється, передусім, потребою у точності і співвимірності індивідуальних або групових уявлень щодо певного явища або цілого політичного процесу.

Аналіз публікацій.

Проблему парадигмальної ідентичності дослідника в міждисциплінарному вимірі вивчає низка українських і зарубіжних вчених. До прикладу, І.Кінаш розглядає знання як чинник інноваційного розвитку України [Кінаш 2003], Ф.Кирилюк систематизував ідейний спадок політології Нової доби [Кирилюк 2003], Н.Кабанець розробляє філософську епістему і науковий метод у модерні [Кабанець 2003].

нець 2013], В.Кисляков, О.Дрожанова, О.Ступак вивчають специфіку філософії Мішеля Фуко на шляху до «безсуб'єктної» епістемології [Кисляков, Дрожанова, Ступак 2015], Рюс Ж. створила глосарій поступу сучасних ідей [Рюс 1998], О.Токовенко долучився до розгляду еволюційної міждисциплінарної програми дослідження когнітивних систем [Токовенко 2011]. Однак, існує потреба уточнення підходів до обрання парадигмальної вектору дослідження в контексті ліберальної, синергетичної та постмодерної методологічних перспектив.

Метою статті є виявлення особливостей парадигмального вибору дослідника-політолога в межах ліберальної, постмодерної та синергетичної альтернатив. Завданням статті є окреслення відмінностей в рамках названих методологічних традицій.

Основний зміст.

Необхідність здобути необхідний науковий, або прикладний результат спонукає до застосування епістемічного, або когнітивного тлумачення політичної істини. На думку знаменитого українського політолога Ю.Левенця, на початку XXI століття світова політична наука стала на шлях поєднання різних методологічних підходів. Прихильники моделі раціонального вибору віддають належне тим обмеженням, в умовах яких люди чинять політичні дії, збагачуючи свої концептуальні побудови висновками політичних психологів [Левенець 2009: 168].

Політична реальність демократії не означає суцільного і повного залучення всіх індивідів, які мають політичні прагнення, розум, і свідомість. Їх участь у політиці регламентується їх комунікативною компетенцією, а також самою будовою технологічної системи, процедур та функцій, якої обмежують довільність врахування альтернатив та позицій, що висловлюються громадянами.

Формування всеосяжних ідейних доктрин, загальнообов'язкових рішень для всього суспільства, визначають суспільну затребуваність у категорії наукової політичної істини. Тому критерії раціональності, зручності, відповідності потребам суспільства набувають чітких і сталих форм, що зменшує вплив і зна-

чення імовірних довільних і неконструктивних альтернатив в обговореннях. Водночас в обговореннях політична істина позбавляється універсальності, повного включення всіх думок всіх індивідів всезагальності. «Ідеї свідомої організації та самоорганізації правової спільноти, які від початку базуються на законі сучасного природного права відображають усвідомленість ідеї змісту правової законності. До тієї міри, до якої це усвідомлення розвиває ідеальний зміст закону і зіткається з ідеальними законами ринкової економіки та законами адміністрації, нормативне саморозуміння права провокує емпіричну критику. З одного боку, право має підтримувати сувору вимогу, згідно з якою не лише всі системи підтримуються грошима та адміністративною владою, можуть виходити з позицій більш-менш свідомо досягнутої соціальної інтеграції. З іншого боку, саме ця вимога стає жертвою соціологічного розчарування у праві», зазначає відомий політичний філософ Ю.Габермас [Habermas 1996: 43].

Вагомим значенням у виборі між політико-теоретичним та політико-інституційним підходами набувають альтернативні способи осягнення політичної реальності. Потреба у «новій» революції свідомості підкреслюється в сучасній ліберальній філософії на основі аналізу технологічного комунікаційного характеру трансляції інформації у суспільстві. Не зважаючи на наявність альтернативних думок, медіаполітика не є, насправді, ліберальною. Крім того, вона також не відповідає критеріям раціональності й загальноприйнятим формам та підходам до тлумачення істинності і логічності суджень. Тому манера діяльності сучасних ЗМІ стає об'єктом критики сучасних ліберальних філософів. Зокрема, Ноам Хомський у своїй праці викладає 10 способів маніпулювання за допомогою ЗМІ. Серед іншого він констатує наявність такого прийому, як «звернення як до малих дітей»: «у більшості пропагандистських виступів, розрахованих на широку публіку, використовуються такі доводи, персонажі, слова і інтонація, начебто мова йде про дітей шкільного віку із затримкою в розвитку або розумово неповноцінних індивідів. Що більш посилено хтось намагається

ввести в оману слухача, тим більшою мірою він намагається використовувати інфантильні мовні звороти. Чому? «Якщо хтось звертається до людини так, ніби їй 12 або менше років, то в силу сугестивності, у відповіді або реакції цієї людини, з певним ступенем ймовірності, також буде відсутня критична оцінка, що характерно для дітей у віці 12 або менше років» [Хомський 2015].

Наближеність ліберальних положень до змісту глобальної політичної істини як у політичній теорії, так і у політичній практиці, визначається раціоналізмом, практикою зважування проблем та перспектив розвитку суспільства. У такий спосіб відбувається розгляд різних альтернатив, що забезпечує додаткову підтримку ліберальним настановам. Ліберальна теорія є однією з небагатьох політичних течій, яка акцентує увагу на необхідності компетентності громадян та раціонально-критичного ставлення ними до політичної дійсності. Як вказує визначний теоретик сучасного лібералізму Дж.Кекес, «передумови, які об'єднують різні версії лібералізму, отже, зводяться до того, що ліберальна держава повинна керуватися цінностями, які відображають розмаїття розумово зважених (reasonable) концепцій доброго життя, забезпечувати свободу й рівність громадян та утверджувати справедливий розподіл благ між своїми громадянами, необхідний для здійснення їхнього розуміння доброго життя. Ліберали вважають, що громадяни мають право на такі блага. А це передбачає, що громадяни не тільки можуть, але також повинні приймати рішення щодо розуміння доброго життя; ці рішення вони повинні приймати самостійно, оскільки діють автономно в межах приватної сфери, захищеність якої належить до їхніх прав» [Кекес 2009].

Поряд із постмодерном політична синергетика формулює сукупність принципів та підходів для розуміння політичного майбутнього, втрата значення автором, суб'єктом тлумачення наукових текстів як певних наративів, розповідей, спрямовує пізнання та охоплення всіх без винятку свідчень про політику, а не лише тих, які є нормативно чи офіційно встановленими. Таким чином, постмодерний

та синергійний образ політичного світу забезпечує повноту політичного світосприйняття як на буденному, так і фахово-експертному і дослідному рівнях.

В парадигмальному виборі відчутного значення набуває навіть образна репрезентація політичної реальності. При цьому слід враховувати евристичний потенціал дослідження в межах специфіки політичних наук. Вона детермінує способи оцінювання евристичного потенціалу в політичних науках. Евристичний потенціал у політичному дослідженні виходить за межі стандартного тлумачення. Можливість відкриття у природничо-наукового розумінні видається вкрай обмеженою. Слід брати до уваги, що евристичність у постмодерному політологічному науковому пошуці дуже сильно детермінована специфікою розвитку національних політологічних шкіл та особливостями розвитку конкретних країн. Л.Копець та В.Гордієнко переконливо стверджують, що «евристикою (від грец. *heurisko* – відшукую, відкриваю) називають сукупність прийомів та методів, які полегшують і спрощують розв'язання пізнавальних та практичних завдань, мають характеристики творчої діяльності й протиставляються рутинному формальному перебору варіантів рішень за заданими правилами. За будь-якої проблемної ситуації людина прагне знайти і використати такі прийоми та методи, які скорочують шлях до її розв'язання. Звичними для нас евристичними є використання загальних правил, індуктивних методів, аналогій, умовиводів, наочних моделей, образів, мислених експериментів» [Копець, Гордієнко 2012].

Евристичність висновків та рекомендацій в політичних науках пов'язана передусім з можливістю появи нових тез та положень, яким можуть бути новими та невідомими виключно з міркувань контексту предмету дослідження. О.Воронянський вважає, що «закладені в модель параметри запускають мережу причинно-наслідкових зв'язків, які дозволяють дослідити як динаміку структурно-функціональної складової системи, так і її ефективність в тих чи інших умовах. При цьому для дослідника важливо не лише описати функції, що сприяють підтриманню життєз-

датності та адаптації досліджуваної системи, але й виявити дисфункції, які можуть призвести до її руйнування» [Воронянський 2014].

На прикладі етнополітичних відносин як об'єкту дослідження політичних наук можна побачити, що національний суб'єктивізм може виводити окремі поняття та категорії за межі суто аналітичного сприйняття. Згідно з О.Воронянським, концепція має право на існування у тому випадку, якщо визнати, що поняття «нація» охоплює собою лише політично повноправну меншість, тобто політичну еліту. Необхідно звернути увагу, що за рамками даної моделі залишається ряд важливих елементів політичної реальності, таких як зовнішньополітичне середовище, внутрішня структура еліти [правляча, опозиційна, контр-еліта], доступність альтернативних джерел інформації тощо. Це пояснюється самою сутністю використання моделей як спрощених аналогів реальності, що застосовуються для аналізу лише обмежених елементів останньої» [Воронянський 2014].

Можливість отримання синергетичних евристичних наукових результатів детермінується не лише загальнонауковими нормами та стандартами. Вагому роль відіграє традиція наукового пошуку, завдяки якій в окремих країнах передусім постсоціалістичних, поява нових наукових результатів у політичних та інших суспільних науках може спостерігатися лише на основі зміни генерації вчених. Український дослідник А.Землянський стверджує, що умовах парадигмальних трансформацій філософського мислення, відмови від світоглядно-методологічних стереотипів радянської доби філософія, виступаючи світоглядно-методологічним підґрунтям історичного пізнання, покликана формувати світоглядно-методологічну культуру історичної науки, яка б відповідала теоретичним та практичним вимогам сучасності. Однією із загальних ознак нового типу філософсько-історичного мислення є визнання історичності людського буття й людиновимірності історії. Таке визначення стає засадничим методологічним принципом у феноменологічній рефлексії історії. Тут дається взнаки явище сутнісної мінливості політичних понять [Землянський 2014].

Соціокультурний та цивілізаційний контекст синергетичної евристичності у політичних науках має розглядатися також з урахуванням «ліберальної дилеми» яка передбачає певну матрицю або систему координат у розгляді політичного світу в рамках цієї системи. Нормативна та бажана складова політичного світу перебуває на полюсі ліберальної демократії, в рамках якої розвивається менше частина держав сучасного світу.

Крім реального розподілу національного багатства всезагальному розподілу прав людини має відповідати його легітимність, тобто визнання всіма членами суспільства. Саме тому, демократичні зміни, а також особистісна зацікавленість у підтримці ліберального і демократичного політичного режиму, є основою його стійкості та адаптивності, придатності до змін у мінливих політичних ситуаціях [див.: Губерський, Андрущенко, Михальченко 2002]. Егалітарний або соціальний лібералізм є перспективами, які відкривають інноваційний потенціал політичної теорії як чинника обґрунтування політичних програм і концепцій і, врешті, стратегічних рішень у політиці демократичних урядів. Якщо люди керуються розумом, стверджує Дж.Кекес, вони будуть діяти на користь егалітарного лібералізму, оскільки він утворює стабільну політичну систему, у якій індивіди можуть найкраще реалізувати свої особисті інтереси без страху, що інші в їхньому суспільстві настільки позбавлені можливості робити те ж саме, що не мають ніякого зацікавлення у підтримці політичної системи [Кекес 2009].

Особливості політичних понять та категорій як евристичних концептів синергетики та результатів застосування конкретних методологій передбачає врахування процесів багатоступінчастої інтерпретації вже відомих положень. Це не є характерним для багатьох суспільних наук, зокрема соціології та психології, у яких операціоналізація понять досліджень здійснюється на попередньому етапі. Отже, парадигмальний вибір дослідника-політолога залежить, серед іншого, від спроможності спрогнозувати мінливість тих або інших понять або категорій. Особливо наочно це проявляється у дослідженнях політо-

логів-міжнародників, де ціннісні та публіцистичні інтерпретації міжнародного становища можуть впливати на рівень безсторонності суб'єктів дослідження.

Враховуючи дисперсність політичної істини у політичній реальності та можливість неоднозначної інтерпретації тих або інших тверджень стосовно політики, як однозначної суб'єктивної «істини-правди», або «хибної» політичної епістемологія виступає критерієм науковості тих, чи інших висловлювань щодо підтримки політики відносно істинності, тобто, трансцендентної підтвердження в межах традиції наукового мислення [див.: Токовенко, Третяк 2016].

Таким чином, парадигмальний вибір дослідника є «комплексним вченням» та теоретичним напрямом, який орієнтує політологічну дослідну проблематику в предметній сфері, а також прикладні дослідні міркування відносно політичної істини. Остання стає орієнтиром міркувань про політичне і його зміст в мінливих умовах. Також політична епістемологія формує спосіб дослідного мислення, який визначає здатність і можливість пізнання політики, яке не є суперечливим та ґрунтується на певному рівні вірогідності та достовірності. Згідно з Дж.Фрідманом, «політична епістемологія повинна бути спроможна змінювати першочергові політичні судження, включаючи думки політичних теоретиків. Якщо нормативна політична епістемологія повинна служити певній меті, вона полягає в тому, щоб звільнити нас від трансцендентних міркувань та повернути наші передбачення. І тому, можна сказати, що ця місія стосується певної філософії та емпіричної науки» [Friedman 2014: 3].

Висновки.

Парадигмальний вимір сучасної політичної теорії визначає необхідність інтеграції існуючих дослідних традицій і підходів в контексті епістемної теорії. Вона визначає новий зміст базових політико-інституційних засад. Експертиза політичної істини передбачає вміння кожного політичного теоретика розгорнути і сформулювати свою концепцію відповідно до конвенційного розуміння істини. На прикладі політико-теоретичного опису сучасних політичних установ можна побачити їх значення і життєвий цикл з епістемними визначеннями і налаштуваннями, що особливо втілюється в теоріях політичної модернізації. Згідно з сучасними вченими, перспективною є розробка із застосування герменевтики (розуміння-на-основі) діалектичної теорії інститутів. На основі розуміння і прямих дій, у той час як дії в їх регуляризоване «зчеплення» з діями інших людей складають інститути. Життя і занепад установ можуть бути проаналізовані плідно з вивченням змін в установах.

Перетворення в сучасній політичній теорії можуть набути значних масштабів через конструювання епістемної структури для кожного індивідуального шляху отримання політичних знань. Підвищення наукової обґрунтованості політичних теорій імовірно буде відбуватися шляхом подальшого скасування епістемного обґрунтування в основних індивідуальних та колективних вимірах і просторах набуття політичного знання. Соціальні практики узгодження у аспекті епістемі отримують важливий горизонт для консенсусного визначення наукових положень, як істинних та подальшому просуванні в межах наукового пошуку.

Бібліографічні посилання

- Friedman, J. (2014) Political epistemology. *Critical Review*, 26 (1–2), I-XIV.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press.
- Воронянський, О.В. (2014). Евристичний потенціал понять «наукова концепція» та «наукова модель» у політологічному дискурсі. *Сучасне суспільство*, 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2014_2_5 (дата звернення 03.03.2022)
- Губерский, Л.В., Андрущенко, В.П., Михальченко, М.І. (2002). *Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз*. К.: Знання України.
- Землянський, А.М. (2014). Людиновимірність історії у феноменологічній філософії М. Гайдеггера. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 56. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

[UJRN/znpqgvzdia_2014_56_13](#) (дата звернення 03.03.2022)

- Кабанець, Н.І. (2013). Філософська епістема і науковий метод у модерні. *Часопис Академії адвокатури України*, 19.01-11.
- Кекес, Д. (2009). Зasadничі цінності лібералізму, в: Лібералізм: антологія. Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий). К.: Простір, Смолоскип, 111-133.
- Кирилюк, Ф.М. (2003). *Політологія Нової доби*. К.: Либідь.
- Кисляков, В.П., Дрожанова, О.М., Ступак, О.П. (2015). Філософія Мішеля Фуко: на шляху до «безсуб'єктної» епістемології. *Наукові праці. Філософія Випуск 245, 257, 29-33*.
- Кінаш, І.П. (2011). Знання як чинник інноваційного розвитку України. *Економіка і управління*, 2, 43-47.
- Копець, Л.В., Гордієнко, В.І. (2012). Діалогічні комунікативні практики та їхній евристичний потенціал: результати дослідження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2047/Kopets_Dialohichni_komunikatyvni_praktyky.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 03.03.2022)
- Левенець, Ю.А. (2009). *Політична наука: параметри раціоналізму*, в: *Історична і політична наука та суспільна практика в Україні*. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досл. ім. І. Ф.Кураса. К.: Парламентське вид-во, 166-171.
- Рюс, Ж. (1998). Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки. *Глосарій*. К., 630-641.
- Токовенко, О.С. (2011). Еволюційна міждисциплінарна програма дослідження когнітивних систем. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, 2, 401-408.
- Токовенко, О.С., Третяк, О.А. (2016). *Політична істина: епістемологічні, методологічні та комунікативні імплікації*. Д.: Інновація.
- Хомський, Н. (2015). 10 способів маніпулювання за допомогою ЗМІ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://newsland.com/news/detail/id/791829/> (дата звернення 03.03.2022)

References

- Friedman, J. (2014) Political epistemology. *Critical Review*, 26(1-2): R. I-XIV.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press.
- Huberskyi, L.V., Andrushchenko, V.P. & Mykhalchenko, M.I. (2002). *Kultura. Ideolohiia. Osobystist: Metodoloho-svitohliadnyi analiz* [Culture. Ideology. Personality: Methodological and outlook analysis]. К.: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian)
- Kabanets, N.I. (2013). Filosofska epistema i naukovyi metod u moderni (Philosophical episteme and scientific method in modern times). *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy*, 19.01-11. (in Ukrainian)
- Kekes, D. (2009) *Zasadnychi tsinnosti liberalizmu* (Basic values of liberalism), in: *Liberalizm: antolohiia Fundamental values of liberalism Liberalism: an anthology*. К.: Prostir, Smoloskyp, 111-133.
- Khomskyi, N. (2015). 10 sposobiv manipuliuvannia za dopomohoiu ZMI [10 ways of manipulation with the help of mass media]. Retrieved March 03, 2022 from <http://newsland.com/news/detail/id/791829/> (in Ukrainian)
- Kinash, I.P. (2011). Znannia yak chynnyk innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [Knowledge as a factor of innovative development of Ukraine]. *Ekonomika i upravlinnia*, 2, 43-47. (in Ukrainian)
- Kopets, L.V., Hordiienko, V.I. (2012). *Dialohichni komunikatyvni praktyky ta yikhni evrystychnyi potentsial: rezultaty doslidzhennia* [Dialogic communicative practices and their heuristic potential: research results]. Retrieved March 03, 2022 from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2047/Kopets_Dialohichni_komunikatyvni_praktyky.pdf?sequence=1&isAllowed=y(in Ukrainian).
- Kyryliuk, F.M. (2003). Politolohiia Novoi doby. [Political science of the New Age]. К.: Lybid. (in Ukrainian)
- Kysliakov, V.P., Drozhanova, O.M. & Stupak, O.P. (2015). Filosofii Mishelia Fuko: na shliakhu do «bezsubiektnoi» epistemolohii [Michel Foucault's philosophy: on the way to a «subjectless» epistemology]. *Naukovi pratsi. Filosofii. Vypusk 245, 257, 29-33*. (in Ukrainian)
- Levenets, Yu.A. (2009). *Politychna nauka: parametry ratsionalizmu*. [Parameters of Rationalism], in: *Istorychna i politychna nauka ta suspilna praktyka v Ukraini Political Science NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. dosl. im. I.F.Kurasa. К.: Parlamentske vyd-vo, 166-17*. (in Ukrainian)
- Rius, Zh. (1998). Postup suchasnykh idei. Panorama novitnoi nauky [Progress of modern ideas. Panorama of the latest science]. *Hlosarii*, 630-641. (in Ukrainian)

- Tokovenko, O.S. (2011). Evoliutsiina mizhdystsyplinarna prohrama doslidzhennia kohnityvnykh system [Evolutionary interdisciplinary program of cognitive systems research]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*, 2, 401-408. (in Ukrainian)
- Tokovenko, O.S., Tretiak, O.A. (2016). *Politychna istyna: epistemolohichni, metodolohichni ta komunikatyvni implikatsii* [Political truth: epistemological, methodological and communicative implications]. D.: Innovatsiia. (in Ukrainian).
- Voronianskyi, O.V. (2014). Evrystychnyi potentsial poniat «naukova kontseptsii» ta «naukova model» u politolohichnomu dyskursi [The heuristic potential of the concepts «scientific concept» and «scientific model» in the political discourse of Modern Society]. *Suchasne suspilstvo*, 2. Retrieved March 03, 2022 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2014_2_5 (in Ukrainian)
- Zemlianskyi, A.M. (2014). Liudynovymirnist istorii u fenomenolohichnii filosofii M.Heideggera [The human dimension of history in M.Heidegger's phenomenological philosophy]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 56. Retrieved March 03, 2022 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2014_56_13 (in Ukrainian)